

Ilmastonmuutos, kestävyysvaje ja sotu-uudistus

HEIKKI HIILAMO

Aisopoksen faabeli kertoo hyttysestä ja sonnista. Hyttynen oli asettunut sonnin sarvelle. Oltuaan siinä jonkin aikaa se ajatteli lentää muualle. Niinpä se kysyi sonnilta, olisiko tällä mitään sitä vastaan, jos se nyt lähtisi pois. Sonni vastasi: ”En huomannut tuloasi. Enkä huomaa lähtöäsiäkään.”

Vuonna 2100 maapallon lämpötilan ennustetaan olevan kahdesta viiteen asteeseen nykyistä korkeampi. Parhaassakin tapauksessa ennusteet ovat kuitenkin niin vakavia, ettei kukaan tulevaisuuden hyvinvoinnista kiinnostunut voi niitä mitenkään sivuuttaa. Suomalaiselle sosiaalipoliitikolle ilmastoa ja maailman tulevaisuutta koskevat kysymykset tuntuvat aivan liian suurilta. Mieleen tulee helposti faabeli hyttysestä ja sonnista. Miten suomalainen sosiaalipoliitiikka voisi samanaikaisesti torjua ilmastonmuutosta ja kestävyysvajetta – ja miten tämä voisi näkyä maaliskuussa 2020 käynnistyneessä sotu-uudistuksessa? Yritän seuraavassa lähestyä kysymystä tarkastelemalla sosiaalipoliitiikan mahdollisuuksia vaikuttaa palkattuun ja palkattomaan työhön.

Englantilainen William Morris julkaisi vuonna 1890 kirjan *News From Nowhere*. Se on utopistinen scifi-kirja. Kertoja nukahtaa palattuaan sosialistisen yhdistyksen kokouksesta. Herätessään hän on selittämättömästi päätenyt yhteiskuntaan, jossa unelma paremmasta maailmasta on toteutunut. Yhteiskunnassa ei ole yksityisomistusta, ei

kaupunkiköyhyyttä, ei auktoriteetteja, ei rahajärjestelmää, ei avioeroja, ei tuomioistuimia, ei vankiloita eikä yhteiskuntaluokkia. Yhteiskunta toimii, koska ihmiset saavat tyydytyksen luonnosta ja työstään. Kirja ilmestyi vuonna 1900 suomeksi nimellä *Ihmema* ja uudelleen vuonna 2008 nimellä *Huomispäivän uutisia*.

Kuten tiedämme kirjan utopia ei ole toteutunut edes Suomessa, joka on monella mittarilla maailman paras yhteiskunta. Yhteiskunnallista keskusteluamme eivät kuitenkaan hallitse utopiat vaan dystopiat. Hyvinvointivaltio on murtanut feodaaliyhteiskunnan ja varhaisen teollisuusyhteiskunnan pakkotyön kahleet, mutta yhteiskuntina olemme edelleen – ja ikääntymisen vuoksi yhä enemmän – palkkatyön vankeja. Yhteiskunnallista keskustelua kahlitsee työllisyysasteen nostaminen, työhön kannustaminen ja työn tehokkuuden lisääminen. Vaihtoehtoisia näkökulmia ei ole. Palkkatyö on se raja, johon utopiat pysähtyvät tai murtautuvat esiin. Palkkatyö sisältää valtavan määrän sellaista yhteiskuntaa rakentavaa valtaa, jota ei kyseenalaisteta. Niin kauan kuin hyväksymme palkkatyön nykyiset ehdot, yhteiskunta ei voi muuttua radikaalisti. Joku saattaa kysyä, onko tarpeenkaan, että yhteiskunta muuttuisi radikaalisti nykyisestä.

Pirullinen ongelma nro 1

Ilmastonmuutos on monella tavalla pirullinen ongelma. Sen taustalla vaikuttaa ensimmäisen teollisen vallankumouksen aikana syntynyt kapitalistinen tehotalous, jonka ansiosta ihmisten lukumäärä on lisääntynyt eksponentiaalisesti. Maapallo uusiutumattomine luonnonvaroineen on pysynyt samana, mutta ihmislajin valta ja voima sen käyt-

*Puheenvuoro perustuu tutkimusprofessorin juhlaluento-
toon, joka pidettiin THL:ssä 27.1.2020. Kiitän Juhani Esko-
laa, Tuuli Hirvilammia, Mikko Dufvaa ja Markku Malkamä-
keä kommentista ja korjaus ehdotuksista. Puheenvuoro
liittyy Strategisen tutkimuksen neuvoston hankkeeseen
Manufacturing 4.0 – Strategies for Technological, Econo-
mic, Educational and Social Policy Adoption (nro 313393).*

täjänä on saavuttanut ääriarajat. Lähes kaikki ihmiselle kelpaavat alueet on asutettu. Jokainen ihminen vaatii jonkun osan, pienen tai suuren, maapallon ehtyvistä luonnonvaroista, jotka uhkaavat loppua ja fossiilisten polttoaineisen osalta loppuun käytettyinä tuhota ilmastoon.

Yhdysvaltalaisen biologin Paul Erlichin (Erlich & Holdren 1971) esittämän yhtälön mukaan ihmisen toiminnan vaikutus ympäristöön rakentuu kolmesta tekijästä: väestön koosta, sen vaurauden määrästä ja teknologiasta eli materiaalinkulutuksesta valmistusyksikköä kohden (yhtälö tunnetaan myös IPAT-mallina). Väestön kasvu maapallolla on hidastunut, mutta se jatkuu vielä pitkään. Huipuksi on ennustettu 11 miljardia ihmistä jo mainittuna vuonna 2100. Vaurauden lisääntyminen maapallolla on vähentänyt köyhyyttä erityisesti Kiinassa ja Intiassa. Samalla se on kuitenkin tarkoittanut ilmastokuormituksen kasvua (Hubacek ym. 2012). Köyhät ja kehittyvät maat eivät halua vain päästä eroon köyhyydestä vaan ottaa kiinni rikkaita maita ja vaurastua. Köyhyys ja kurjuus voivat vähentyä, mutta samalla ilmastokuorma kasvaa.

Haasteita lisää se, että teknologian kehitys ei itsestään selvästi vähennä ympäristökuormaa. Jevonsin paradoksin mukaan uusi tuotantotekijän kulutusta vähentävä teknologia voi johtaa lopputuotteen hinnan laskuun, kulutuksen lisääntymiseen ja entistä suurempiin päästöihin. Uuden teknologian ansiosta esimerkiksi lentokoneet kuluttavat matkustajaa kohden paljon vähemmän polttoainetta. Osin sen seurauksena lentolippujen hinnat ovat laskeneet ja lentäminen on lisääntynyt räjähdysmäisesti.

Pirullinen ongelma nro 2

Kestävyysvaje liittyy sekini väestön määrään, mutta vain pienemmällä alueella ja lyhyempänä ajanjaksona. Rakensimme hyvinvointivaltion ketjukirjeeksi, jossa työssäkäyvät kannattelevat veroillaan lapsia ja vanhuksia. Kun etujen ja palveluiden tasosta päätettiin hyvinvointivaltiomme kultaisina vuosikymmeninä 1970- ja 1980-luvuilla, aktiiviväestöä oli paljon ja passiiviväestöä vähän. Lisäksi saimme nauttia täystyöllisyydestä. Ongelmat alkoivat 1990-luvun laman jälkeen. Sen jälkeen on ollut epäselvää, miten hyvin ketjukirje jatkuu, kun sotien jälkeen syntyneet suuret ikäluokat saavuttavat varsinaisen vanhuusiän tällä ja seuraavalla vuo-

sikymmenellä. Erittäin kalliin laitoshoidon tarve kasvaa dramaattisesti.

Vuonna 2010 Suomessa syntyi noin 63 000 lasta. Vuonna 2019 syntyi enää noin 45 600. Reilun viidenneksen vähennys syntyneiden lasten määrässä on tuonut ja tuo monia ”säästöjä”. Säästöt muuttuvat kuitenkin tulonmenetyksiksi muutaman kymmenen vuoden kuluttua, kun pienet ikäluokat alkavat siirtyä työmarkkinoille. Tässä tilanteessa nyt kestävyysvajeen näkökulmasta kovin tärkeä työllisyysaste ei ole enää riittävä mittari kuvaamaan hyvinvointivaltion taloudellista kestävyyttä. Kysymys on tällöin absoluuttisista numeroista eli siitä, kuinka moni ylipäätään on työvoimassa, ei vain siitä, kuinka suuri osa työikäisestä väestöstä on työssä. Riippumatta syntyvyyden laskun syistä tai tulevasta syntyvyyden kehityksestä meille on jo ehtinyt kehittyä automatiikka, jossa lapsisidonnaisien menojen säästöt muuttuvat vanhussidonnaisiksi kustannuksiksi.

Kyseessä on ikääntyvien hyvinvointivaltioiden paradoksi: siinä missä huoltosuhteen korjaaminen vaatisi panostuksia lapsiin, ikääntyneiden suuri määrä siirtää poliittisen keskustelun painopistettä ja panostuksia vanhuksiin. Ikääntyvien äänestäjien määrän kasvu ikään kuin painaa alleen äänettämiä vastasyntyneitä.

Ilmastomuutosta ja kestävyysvajetta yhdistää ajatus siitä, että nykyinen sukupolvi elää tavalla, joka vaarantaa tulevien sukupolvien hyvinvoinnin. Molemmista on puhuttu paljon, mutta silmiinpistävästi niistä on puhuttu erikseen. Sotuuudistuksen yhteydessä ilmastomuutoksesta ei ole puhuttu lainkaan, vaikka siirtyminen hiili-neutraaliin hyvinvointivaltioon sekä sen edellyttämä tuotanto- ja kulutustapojen muutos vaikuttavat olennaisesti sosiaaliturvajärjestelmän toimintaympäristöön ja tavoitteisiin.

Kestävyysvaje ja erityisesti ilmastomuutos ovat vakavia syitä uudistaa yhteiskuntaa radikaalisti. Siksi kaikkien merkittävien uudistusten tulisi ottaa molemmat huomioon. Muutoin on vaarana, että yhteiskuntana otamme toisella jalalla askelia eteenpäin ja toisella taaksepäin ja jäämme pyörimään paikallamme ympyrää.

Ekologisen sosiaalipolitiikan kritiikki

Tieteenalana sosiaalipolitiikka kytkeytyy vahvasti palkkatyöyhteiskunnan syntyyn. Sosiaalipoli-

tiikka tuki maatalousyhteiskunnan muokkaamista teollisuusyhteiskunnaksi. Olennaista oli se, miten teollisuusyöntekijä pärjäsi suhteessa palkan maksavaan työnantajaan, tulonsiirtoja tarjoavaan valtioon ja palveluita järjestävään kuntaan. Luontosuhteella ei ollut merkitystä sosiaalipolitiikassa, eikä paljon muutoinkaan yhteiskuntapolitiikassa. Ihmisten ongelmat olivat ihmisten ongelmia riippumatta siitä, miten ihminen kuormitti ympäristöä. Sosiaalipolitiikka pyrki lisäksi vähentämään suvun, perheen, ystävien ja naapuruston roolia. Kunnat ottivat vastuulleen hoiva- ja hoitopalveluita, jotka oli aikaisemmin järjestetty epävirallisesti. Tavoitteena oli vähentää ihmisten riippuvuutta markkinoista (dekommodifikaatio) ja perheestä (defamilisaatio).

Suuren laman jälkeen sosiaalipolitiikka etsi uutta roolia pysyvän työttömyyden ja julkisen talouden niukkuuden oloissa. Nyt tavoitteena oli yhtäältä parantaa ihmisten mahdollisuuksia pärjätä osaamisyhteiskunnan työmarkkinoilla ja toisaalta kannustaa heitä ottamaan vastaan kehnompiakin työtarjouksia (rekomodifikaatio). Julkisten hoiva- ja hoitopalveluiden säästöt kasvattivat uudelleen perheen roolia, jota tuettiin myös tulonsiirroilla (esim. kotihoidon tuki, omaishoidon tuki).

Kelan tutkimusosaston tutkijat Tuula Helne, Tuuli Hirvilampi ja Markku Laatu julkaisivat vuonna 2012 teoksen *Sosiaalipolitiikka rajallisen maapallolla*, jossa tieteellisellä otteella yritettiin kytkeä luonnon ja ympäristön ongelmat ihmisten hyvinvointiin. Ekologista sosiaalipolitiikkaa linjasivat edelleen Tuula Helneen ja Tiina Silvastin toimittama *Yhteyksien kirja – Etappeja ekososiaalisen hyvinvoinnin polulla* (2012) ja dialogikirja *Kriisi-istunto – Dialogi ekologiseen hyvinvointivaltioon siirtymisestä* (2014) sekä Tuuli Hirvilammen väitöskirja *Kestävän hyvinvoinnin jäljillä – Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen* (2015).

Edellä mainittujen teosten keskeinen kritiikki koski sitä, ettei sosiaalipolitiikka ole tavoittanut ajatusta ihmisestä osana luontoa, eikä sen politiikkasuosituksissa ole otettu huomioon ympäristövaikutuksia. Kirjat muistuttivat muun muassa lukuisista ilmastomuutoksen mukana tulevista haasteista ja ongelmista ja siitä, että luonnon hyvinvointi ja sen heikentyminen vaikuttaa ihmisten hyvinvoinnin toteutumiseen vauriassa länsimaissa ja hyvinvoivissa Pohjoismaissa. Ekologinen sosiaalipolitiikka on kuitenkin jäänyt melko pienen joukon harrastukseksi, mikä on hämmästyttävää ot-

taen huomion muun tiedeyhteisön alati laajentuvan kiinnostuksen ilmastomuutosta kohtaa. Syyinä laimeaan intoon voi olla se, että ekologisen sosiaalipolitiikan tähtäyspiste on ollut väärä. Se on keskittynyt populaarin ilmastopuheen tapaan ennen muuta kulutukseen.

Kuluttamisesta tuotantoon ja työhön

Kuluttamista luonnehtii jatkuva virta pienempiä päätöksiä, jotka teemme vailla sen suurempaa harkintaa. Kenenkään ei ole mahdollista pohtia jokaisen pikkuostoksen kaikkia vaikutuksia elinympäristöön. Joskus sorrutaan ylilyönteihin kuten tapauksessa, jossa Hengitysliitto joutui muistuttamaan, ettei astmalääkityksen lopettaminen ole ilmastoteko.

Ekologinen kuluttaminen on mahdollista, mutta se vaatii paljon aikaa ja tietoa. Kuten markkinoinnin professori Liisa Uusitalo (1997) on huomauttanut, kuluttajien valintatilanteeseen ei liity yhteistoimintaa eli päätöksentekotilanne on atomistinen, ja siksi vapaamatkustaminen on useimmille kuluttajille luonnollisempi vaihtoehto kuin toimiminen yhteiseksi hyväksi. Ympäristöystävällinen kuluttaminen voi jäädä identiteettipolitiikaksi, joka ei johda ainakaan riittävän nopeasti toivottuihin muutoksiin.

Yksittäisten ihmisten pyrkimystä eettiseen toimintaan ei tule missään tapauksessa väheksyä, ja kulutustottumukset toki muuttuvat, kuten olemme huomanneet kasvissyönnin ja veganismin yleistymisestä. Ongelma on kuitenkin se, että tämänkaltainen atomistinen toiminta ilman institutionaalista kehystä jää tehottomaksi. Esimerkiksi paljosta puheesta huolimatta lihan kulutus on viime aikoihin asti vain lisääntynyt, vaikka yksi suurimpia ilmastotekoja, joita yksittäinen ihminen voi tehdä, on siirtyä kasviperäiseen ruokavalioon (IPCC 2018, 97).

Kuluttaminen ei ole kuitenkaan mahdollista ilman tuotantoa. Tuotanto puolestaan syntyy työstä. Yhteys on niin itsestään selvä, että sen sanominen melkein nolottaa. Tämä linkki on kuitenkin puuttunut suomalaisesta ja kansainvälisestäkin keskustelusta – ja se yhdistää sosiaaliturvan ja ilmastomuutoksen. Linkki on erityisen tärkeä sosiaalipolitiikalle, jonka vahvuutena on analysoida ja muokata työtä.

Työhön eli tulojen hankkimiseen liittyy vain harvoja mutta sitäkin suurempia päätöksiä. Jot-

kut palkansaajat tekevät työuransa aikana vain yhden päätöksen siitä, kenelle myyvät työpanoksensa. Työsopimusten ehtoja toki tarkastellaan säännöllisin väliajoin. Kiitos ammattiliittojen näihin päätöksiin liittyy paljon yhteistoimintaa. Työhön liittyvät päätökset muokkaavat yhteiskuntaa – myös tuotantoa ja kulutusta sekä siten ilmastokuormaa – tehokkaammin kuin yksittäisten kuluttajien ostopäätökset. Meidän olisi yksinkertaisesti vähennettävä sellaista työtä, joka kuormittaa paljon ilmastoa ja luontoa ja vastaavasti lisättävä vähän kuormittavaa työtä (ks. kuitenkin Järvensivu & Toivanen 2018).

Toistaiseksi emme tiedä kovinkaan tarkasti erilaisten töiden ilmastokuormituksesta – lukuun ottamatta ilmeisiä esimerkkejä, kuten hiilenpoltto, turvetuotanto, ilmahuu, rakentaminen tai kaivostoiminta (ks. Kasvio 2014; Hirvilampi ym. 2016; Järvensivu & Toivanen 2018). Joitain tieteellisiksi tarkoitettuja pohdintoja vesittää lisäksi aktivisille ominainen käsittelytapa, jossa päämäärän ajatellaan selittävän toivottua muutosta. Analyysi muistuttaa toki rakenteellis-funktionaalista selitystapaa. Kaipaisimme silti enemmän tutkimusta, jossa reittejä kohti ekologisesti kestävää hyvinvointivaltiota hahmotettaisiin poliittisten toimijoiden, instituutioiden ja ideoiden näkökulmasta.

Tarvitsemme siis yhteiskuntapolitiikkaa, joka tukee esimerkiksi palveluiden tuottamista ja ympäristön tilaa parantavaa tuotantoa. Vastaavasti meidän tulisi vähentää työtä sellaisilla aloilla, jotka kuormittavat ympäristöä. Nämä päätökset tapahtuvat työnantaja- ja työntekijäliittojen sekä valtion tasolla, eikä vastuu ole vain yksittäisen ihmisen hartioilla.

Pienen ja avoimen talouden on toki otettava huomioon kansainvälisen työnjaon vaatimukset ja pystyttävä tasapainottamaan tuonti ja vienti. Näiden rajoitusten puitteissa on runsaasti mahdollisuuksia pohtia ilmastoystävällisemmän työn lisäämistä ja ilmastolle haitallisen työn vähentämistä. Kyse on toki sosiaalipolitiikkaa laajemmasta yhteiskuntapolitiikasta, jonka vipusimiin kuuluvat muun muassa koulutus- ja veropolitiikka.

Työn murroksen uhka ja mahdollisuus

Haastavampi kysymys koskee ylipäätään palkkatyön roolia tulevaisuuden yhteiskunnassa. Itsessään selvää on myös se – vaikka tämän sano-

mista pidetäänkin tabuna – että rikkaassa maassa työn vähentäminen vähentää myös ympäristökuormaa. Mitä vähemmän ihmisillä on tuloja käyttää kulutukseen, sitä vähemmän on tuotantoa ja kulutusta. Tabu syntyy siitä, että olemme pitäneet keinoja kestävyysvajeen ja ilmastomuutoksen torjumiseksi toisilleen vastakkaisina: jos vähennämme ilmastokuorman pienentämisen nimissä työtä ja verotuloja, kestävyysvaje kasvaa.

Ensinnäkin on tärkeä huomata, että työ on paitsi ihmisten toimeentulon ja elämän merkityksen lähde myös tuotannontekijä, jonka aiheuttamia kustannuksia kapitalistit pyrkivät pienentämään. Menestys juuri tässä pyrkimyksessä on luonut ympäristön kantokyvyn ylittävän vaurauden. Eikä loppua ole näköpiirissä – päinvastoin. Teollisten vallankumousten myötä lihasvoimin tehtävä työ on pääosin siirtynyt koneille, sähkön ja tuotantolinjojen avulla käsitöistä on siirrytty massatuotantoon, ja tietotekniikan kehittyessä mekaaninen maailma on monilta osin muuttunut digitaaliseksi. Tämä antaa valtavia mahdollisuuksia nostaa työn tuottavuutta. Nyt keskustelua työn tulevaisuudesta hallitsevatkin automaation, digitalisaation, tekoälyn ja koneoppimisen teemat (Jyrkiäinen & Hiilamo 2020). Hurjimmassa visioissa hahmotellaan teknologista singulariteettia eli ihmistä älykkäämpää itse kehittyvää tekoälyä (Walsh 2017).

Mullistaviksi tulkitut tekniset kehitysaskleet ovat kerta toisensa jälkeen synnyttäneet puheenvuoroja, joissa väitetään teknologian syrjäyttävän työntekijät. Ennusteet massatyöttömyydestä ovat tähän mennessä osoittautuneet virheellisiksi, kun uutta työtä on syntynyt kadonneen tilalle. Emme voi varmuudella sanoa, että näin tapahtuisi aina ja kaikkialla. Nykytilanne poikkeaa aikaisemmasta siinä, että uudet koneet korvaavat monimutkaisia tehtäviä, jotka ovat aikaisemmin olleet ihmisten vastuulla. Edellisissä teknologisissa murroksissa koneet ovat ottaneet lähinnä rutiinitehtäviä. Kutsumme aikaamme neljänneksi teolliseksi vallankumoukseksi, jota määrittävät kaikkialla läsnä oleva internet, edulliset ja tehokkaat sensorit sekä tekoäly ja koneoppiminen. Aiemmin ihmisten on täytynyt pikkutarkasti määrittää ja ohjelmoida kaikki järjestelmälle mahdolliset toiminnot. Koneoppivat järjestelmät kykenevät opettamaan itse itseään suurien datamassojen ja sopivien algoritmien avulla.

Carl Freyn ja Michael Osbornen (2013/2017) tutkimus automaation vaikutuksista käynnisti uuden aallon keskustelun työn tulevaisuudesta. Tutkimuksen pohjalta on tehty lukuisia jatkotutkimuksia, joissa on arvioitu samalla metodilla ammattikohtaista automaatoriskiä eri maissa ympäri maailman. Carsten Brzeskin ja Inga Burkin (2015) mukaan automaatio uhkaa Saksassa 59:ää prosenttia työpaikoista. Freyn ja kollegoiden (2016) jatkotutkimuksessa OECD-maiden keskiarvoksi saatiin 57 prosenttia, ja Kiinassa jopa 77 prosenttia nykyisistä työtehtävistä on vaarassa kadota. ETLAn Mika Pajarisen ja Petri Rouvisen (2014) analyysin mukaan kolmannes suomalaisista työpaikoista on vaarassa kadota. Tosin Melanie Arntzin ja kollegoiden (2016) mukaan ammattikohtainen lähestymistapa voi johtaa automaation aiheuttaman työttömyyden yliarvointiin, sillä korkeankin automaatoriskin ammateissa eri työnteekijöillä on myös sellaisia työtehtäviä, joiden automatisointi on hankalaa.

Erilaiset uhkakuvat hallitsevat keskustelua teknologian vaikutuksesta tulevaisuuden työelämään: robotit jyräävät ihmiset ja seurauksena on massatyöttömyys, valtava eriarvoisuuden kasvu ja hyvinvointivalttioiden romahdus.

Miksi emme lähestyisi teknologiaan uteliaan toiveikkaasti?

Lisää ja vähemmän palkkatyötä

Wienin yliopiston sosiaalhistorian professori Andrea Komlosy (2018) osoittaa työn historiaa käsittelevässä teoksessaan, miten kapea vallitseva käsitys työstä on. Antiikin kreikkalaiset pyrkivät välttämään työtä kaikin tavoin keskittyen sen sijaan filosofiaan ja politiikkaan. Vasta keskiaika alkoi arvostaa ansiotyötä. Tällöin kyse oli käsityöläisammateista, joita harjoitettiin kotien yhteydessä. Ammatillaiset alkoivat muodostaa kiltoja, jotka tarjosivat alkeellista sosiaaliturvaa.

Komlosyn mukaan naisten asema oli ammattikuntien aikana – eli ennen vuotta 1750 – vahvempi kuin kahtena seuraavana vuosisatana. Tämä johtui siitä, että yhteiskunnat arvostivat naisten työpanosta kotitalouden hoitamisessa; naiset hoivasivat ja miehet harjoittivat ammattia samassa pihapiirissä. Hoivatyö alkoi menettää merkitystään vasta teollisen vallankumouksen myötä, kun miesten ja sittemmin myös naisten työ muutti tehtäisiin. Paljon työtä jäi perheisiin, mutta sitä ei enää pidetty työnä.

Laajemmassa kuvassa nykyinen syntyvyyden aleneminen ja vanhushoivan ongelmat voidaan nähdä talousjärjestelmän syvänä kriisinä: palkkatyö repii ihmiset irti perheistään ja estää niiden syntymistä. Teknologinen vallankumous voi antaa uuden mahdollisuuden palauttaa arvo kotona tehtävälle työlle. Lisäksi on huomattava, että teknologia on jo nyt siirtänyt ainakin toimistoissa tehtävää työtä takaisin koteihin.

Mutta onko meillä varaa vähentää työtä? Meillä on vielä köyhyyttä ja ihmiset haluavat edelleen nostaa elintasoaan. Keskeinen kysymys on, luovako jatkuvasti nousevat palkat enemmän hyvinvointia. Osa kulutuksesta voi liittyä statuskampailuun, joka on nollasummupeliä eikä paranna hyvinvointia. Kerskakulutuksessa vaurastuneet osoittavat luksustuotteilla varakkuuttaan. (Joutsenvirta ym. 2016, 72.) Tutkimusten perusteella näyttäisi siltä, että tietyn tulotason jälkeen ostovoiman lisääntyminen ei automaattisesti ja yleispätevästi lisää ihmisten hyvinvointia tai onnellisuutta pitkällä aikavälillä (Helne ym. 2012, 58). Kyse on niin sanotusta hedonistisesta sopeutumisesta: ihmiset sopeutuvat nopeasti tulojen nousuun ja ylimääräiseen materiaaliseen elintasoon ilman, että se lisää hyvinvointia (Joutsenvirta ym. 2016, 71).

Tähän asti vastuuntuntoisina esiintyvät päätöksentekijät ovat torjuneet talouden kutistamista vaativan degrowth-liikkeen argumentit epärealistisina. Hyvinvointivaltion rahoitus vaatii tuloja ja kulutusta, joista maksetaan veroja. Voidaan kuitenkin kysyä, onko edelleen tarpeellista jakaa tuottavuuden kasvun hedelmät korkeampina palkkoina. Eikö ihmisten ja luonnon hyvinvoinnin kannalta parempi vaihtoehto olisi tulevaisuudessa vaihtaa palkankorotukset lyhyempään työaikaan?

Sosiaalipolitiikalla on ollut keskeinen rooli siirtymisessä maatalousyhteiskunnasta teollisuusyhteiskuntaan ja uudelleen siirtymisessä teollisuusyhteiskunnassa oppimisyhteiskuntaan. Meidän tulisi pohtia pian alkavaa sotu-uudistusta osana siirtymistä oppimisyhteiskunnasta *kestävyyshyhteiskuntaan*. Jos sosiaaliturva tukee esimerkiksi perheen hoivapalveluita tai edistää palkkatyön ulkopuolellakin ihmisten terveyttä ja hyvinvointia (esim. osallistumistulon avulla), se voi samaan aikaan lieventää kestävyysvajetta ja hillitä ilmastonmuutosta.

Uudet työnteon mallit – erityisesti etätyö – antavat mahdollisuuksia työn ja perhe-elämän sujumiseen yhdistämiseen. Niiden avulla voi tarjota joustavammin omaa työpanostaan erilaisissa elä-

mäntilanteissa. Vapaamatkustamista hillitsevät erilaiset sosiaalitimallit esimerkiksi elinikäisen opiskelun sekä vuorottelu- ja hoivavapaiden rahoittamiseksi voisivat nekin helpottaa kestävyysvajetta ja hillitä ilmastonmuutosta. Sotu-uudistuksen yhteydessä mainittu joustavuuden vaatimus on syytä ymmärtää vielä nykyistään laajemmin.

Tietokoneiden ja robottien väitetään tuhoavat työpaikat ja johtavan valtavaan eriarvoisuuteen ja lopulta yhteiskuntien luhistumiseen. Keskeisin kysymys koskee palkatun ja palkattoman työn jakamista (Komlosy 2020). Dystopiamme on eliittijoukko rikkaita mutta stressaantuneita työnarkomaneja, jotka hallitsevat koneita – kun taas perustulo kannattelee suurta palkkatyön ulkopuolelle jäänyttä joukkoa, jonka vastuulla on suurin osa palkattomasta työstä. Teknologian kehittymisen voi kuitenkin nähdä myös mahdollisuutena jakaa työtä tasaisemmin. Jatkuvan kilpailun ja armottoman ponnistelemisen sijaan teknologia voisi antaa kaikille mahdollisuuden tehdä vain kohtuullinen määrä työtä ja tyytyä ehkä aineellisesti vaatimattomaan ja ekologisempaan elintasoon, jos elämä muuten tuottaa tyydytystä. Sotu-uudistuksen tulisi yhtäältä – eri elämäntilanteet huomioon ottaen – tarjota ylityöllistetyille mahdollisuus hengähtämiseen ja toisaalta alityöllistetyille mahdollisuus palkkatyöhön.

KIRJALLISUUS

- Arntz, Melanie & Gregory, Terry & Zierahn, Ullrich (2016) *The Risk of automation for jobs in OECD Countries: A comparative analysis*. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 189/2016. Paris: OECD Publishing.
- Brzeski, Carsten & Burk, Inga (2015) *Die Roboter kommen. Folgen der Automatisierung für den deutschen Arbeitsmarkt*. INGDiBa Economic Research. Frankfurt.
- Ehrlich, Paul R. & Holdren, John P. (1971) *Impact of Population Growth*. *Science* 171 (3977), 1212–1217.
- Frey, Carl & Osborne, Michael (2013) *The future of employment: How susceptible are jobs to computerization?* Oxford: University of Oxford.
- Frey, Carl & Osborne, Michael & Holmes, Craig & Rahbari, Ebrahim & Garlick, Robert & Friedlander, George & Wilkie, Martin (2016) *Technology at work v2.0: The future is not what it used to be*. CitiGroup, University of Oxford.
- Frey, Carl & Osborne, Michael (2017) *The future of*

Kokoaan suurempi maailmassa

Kuulen heti vastaväitteenä sen, ettei suomalaisen kannata rakentaa yhteiskuntapolitiikkaansa ja sosiaaliturvaansa ilmastonmuutoksen perusteella, koska meidän osuutemme globaalista ongelmasta on hyttysen ininää sonnina sarvella.

Argumentti väheksyy ihmisten parhaita puolia eli pyrkimyksiä eettisesti kestäväan elämään. Hyvinvoivaan yhteiskuntaan kuuluu myös se, että ihmiset voivat kokea meidän tekevän yhteiskuntana oikeita asioita. Toinen perustelu liittyy Suomen asemaan yhtenä maailman parhaista maista. Jos me emme nyt kykene toimimaan esikuvina muille maille, mikä maa siihen pystyy? Meillä on todellakin suuri mahdollisuus olla kokoaamme suurempi maailmassa.

Olemme maailmalla kiinnostava paitsi ”maailman onnellisimpana maana” myös siksi, että olemme pieni maa emmekä osallistuneet kolonialismin rikoksiin. Suomen sotu-uudistus voi toimia tärkeänä esimerkkinä mallista, jossa palkattua ja palkatonta työtä tukemalla ja jakamalla voidaan samanaikaisesti helpottaa kestävyysvajetta ja torjua ilmastonmuutosta.

Kokomme puolesta olemme ehkä hyttynen maailmassa, mutta jos oikein hoidamme asiamme, sonni kyllä huomaa tulomme ja lähtöimme.

- employment: How susceptible are jobs to computerization? *Technological Forecasting and Social Change* 114 (issue C), 254–280.
- Helne, Tuula & Hirvilammi, Tuuli & Alhanen, Kai (toim.) (2014) *Kriisi-istunto. Dialogi ekologiseen hyvinvointivaltioon siirtymisestä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Helne, Tuula, Hirvilammi, Tuuli & Laatu, Markku (2012) *Sosiaalipolitiikka rajallisella maapallolla*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Helne, Tuula & Silvasti Tiina (toim.) (2012) *Yhteyksien kirja. Etappeja ekososiaalisen muutoksen polulla*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hirvilammi, Tuuli (2015) *Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hirvilammi, Tuuli & Matthies, Aila-Leena & Närhi, Kati & Stamm, Ingo (2016) *Kestävää siirtymää edistäviä työn ja toimeentulon muotoja – Analyysi kirjallisuudesta*. *Janus* 24 (4), 301–319
- Hubacek, Klaus & Feng, Kuishuang & Chen, Bin

- (2012) Changing Lifestyles Towards a Low Carbon Economy: An IPAT Analysis for China. *Energies* 5 (1), 22–31. <https://doi.org/10.3390/en5010022>
- Jackson, Tim (2017) *Prosperity without growth: Foundations for the economy of tomorrow*. London: Routledge.
- Järvensivu, Paavo & Toivanen, Tero (2018) Miten järjestää työ ja työllisyys ekologisen jälleenrakennuksen aikakaudella? Teoksessa A. Suoranta, & S. Leinikki (toim.) *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta: mikä on työn ja toimeentulon tulevaisuus?* Tampere: Vastapaino, 44–61.
- Joutsenvirta, Maria & Hirvilampi, Tuuli & Ulvila, Marko & Wilén, Kristoffer (2016) *Talous kasvun jälkeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jyrkiäinen, Juho & Hiilamo, Heikki (2020) *Valtion henkilöstön kokemat valmiudet kohdata työelämän murros (käsikirjoitus)*.
- IPCC (2018) *Global warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty*. Intergovernmental Panel on Climate Change. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/06/SR15_Full_Report_High_Res.pdf
- Kasvio, Antti (2014) *Kestävä työ ja hyvä elämä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Komlosy, Andrea (2018) *Work. The last 1000 years*. London: Verso.
- Komlosy, Andrea (2020) *Why AI Will Not Abolish Work*. Blog at Project Syndicate. <https://www.project-syndicate.org/commentary/artificial-intelligence-will-not-abolish-work-by-andrea-komlosy-2020-01> (luettu 15.1.2020)
- Morris, William (2008) *Huomispäivän uutisia*. Turku: Savukeidas.
- Pajarinen, Mika & Rouvinen, Petri (2014) *Computerization threatens one third of Finnish employment*. Brief, 22. Helsinki: ETLA.
- Uusitalo, Liisa (1997) *Kuluttajien ympäristöä koskevat valinnat*. Liiketaloustieteellinen aikakauskirja 1 (1), 15–31.
- Walsh, Toby (2017) *The singularity may never be near*. *AI Magazine* 38 (3), 58–62.